НАША РІДНА МОВА,

ҐЕОҐРАФІЯ УКРАЇНИ

І

ХАРАКТЕР УКРАЇНЦЯ, ПОЛЯКА І МОСКАЛЯ

У-В-С

ВІННІПЕҐ, МАН., 1917.

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

НАША РІДНА МОВА

ҐЕОҐРАФІЯ УКРАЇНИ

І

ХАРАКТЕР УКРАЇНЦЯ, ПОЛЯКА І МОСКАЛЯ

У-В-С

ВІННІПЕГ, МАН., 1917.

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

НАША РІДНА МОВА

(ПРОФ. М. ВОЗНЯК)

1. Простір української мови.

В устах майже 40 міліонів людий гомонить наша українська мова. Український нарід стоїть що до числа на семім місци поміж европейськими народами, а поміж славянськими народами займає друге місце по Москалях. Збитою масою заселює наш нарід цілу східну Галичину, полудневу підгірську частину західної Галичини, північну та західну частину Буковини й північно-східну частину Угорщини. Але головна сила укр. народу в російсь. державі. Там займають Українці отсі ґубернії (одна велика менше більше як ціла Галичина); полтавську, київську, херсонську, харківську, чернигів ську, катеринославську, подільську й волинську, більшу частину так званої кубанської области, частину таврийської, воронїжської, минської, гроденської, сідлецької і люблинської области. До вичислених земель треба додати менші і більші, рідше і густійше заселені Українцями в Австро-угорщині, (Боснї, Славонії) й европейській та азійській Росії, Румунії, Туреччині, пів-

нічно-американських Злучених Державах, Канаді і Бразилії.

Всіх Українців в двоє більше ніж Поляків, звиш четверо більше ніж Чехів, в семеро більше ніж Болгар, а в осьмеро більше ніж Сербів (без Хорватів). Не тільки майже в двоє численнійші від нас Москалї, але й значно менші народи від нашого, як болгарський і сербський нарід, мають власні держави.

Простір, який займає наш нарід в Австро-Угорщинї, виносить 72.000 квадратоввих кільо метрів, а в Росії 780.000 квадратових кільометрів простору, значить, девять разів більший від простору цілої Австро-Угорщини, бо 180.000 квадратових кільометрів, а о 400.000 квадратових кільометрів від простору цілої Німеччини. На жаль, хоч так численний український нарід і такі широчезні простори заселює, не **має він нинї власної держави**, нї навіть не здобув собі такого становища та впливу в державах де живе, як здобули собі два рази менше численні Поляки та звиш четверо менший від нашого чеський народ.

2. Наша мова давна. Сього одинокого скарбу не мали сили забрати нам вороги.

І ми мали колись протягом більше ніж пятьсот літ власну державу. Початки нашої державної орґанїзації сягають ще до десятого віку. Але в порівнаню з початками колишної держави, українська мова далеко старша.

Княжі межиусобиці довели до упадку українську державу. В першій половинї XIV. віку

увійшла галицька Україна в склад Польщі, а в 2-ій половині того століття прилучено київську Україну до литовської держави, яку також пізнійше підбила Польща. Протягом многовікового історичного лихоліття: татарського, турецького, польського і московського затрачував наш нарід поволи все те, що складаєть ся разом національне добро. Звичаї і обичаї переживали ся, або підпадали сильним чужим впливам. На місце богацтв наступали чорною хмарою нужда, злидні, недостаток. Лютий ворог загарбав всю українську землю, а їх дітий, колишних вільних горожан, зробив панськими підданими та наємниками. На тім не переста ли сильні переможці. Поважили ся навіть загля нути в душу того народу, обмежали на кождім кроці свободу віри.

3. Правдива просвіта та культура можлива тільки в рідній мові; докази з нашої історії.

Більше ніж триста літ тому побачили наші передові люди наглядно як богато українського народу марнуєть ся в безпросвітній темноті. Тому доложили всіх заходів, не щади ли грошевих жертв, на школи, на друкарні, на книжки, бо зрозуміли всю правду, що просвітити нарід можна тільки найрозумнійшою для нього, отже рідною мовою. Дитина найкрасше розуміє се, чого її вчать у школі, коли вияснює їй се учитель в мові, яку з молоком виссала з материних грудий. Чужої мови треба щойно навчити ся розуміти, а се потягає за собою страту богато дорогого часу й дуже у-

труднює початкову науку. Зрозуміли се давно наші предки, розуміють се всї просвічені народи. А школа, се одинока дорога до культури, до всього того, що дотикає освіти і просвічено го житя: письменства, науки, штуки, доброго уладженя родинного, громадянського й народного житя та господарського добробуту.

До початку XVIII. столїтя українські землї все стояли висше від московських під зглядом просвіти, шкіл і взагалї культури. За гетьмана Богдана Хмельницького переїздив через Україну один Грек зі Сирії, Павло, з міста Алєпа. Він в описї своєї подорожи дивував ся, які гарні порядки були тодї на Українї, які робо тящі і розумні були наші господарі, як дуже дбали про сиріт, про бідних і калїк, як щиро дбали за просьвіту. Усї дїти, навіть дївчата були письменні. В кождім селї була школа. В нїй учили своєю рідною українською мовою. Письменних тодї було може більше нїж нинї.

До першої половини XVIII. в. йшли з Укра їни в Мовковщину люди, що заводили там школи, закладали бібліотеки, були вчителями, писали і друкували. Довгий час всї висші духовні в Московщинї були з поміж Українцїв, довгий час Московщина жила українською наукою. За царя Петра Великого Українцї були головними його помічниками при перетворі Росії на новочасну культурну державу. В нагороду за те стогне ще нинї девять десятих нашого народу під московським кнутом у безпросвітній темнотї бо українські дїти мусять вчити ся у школї в чужій, московській мові.

4. Народна творчість, її велике значіне і виховуюча сила.

Знаємо з власного щоденного досьвіду, що в ніякій чужій мові не можна красше висловити наших найглибших бажань, які ворушать ся в нашім серци, як у рідній мові. Свій розум, своє серце, свою душу, своє чутє, свої думки, свою радість і журбу, сум і розпуку виявив наш нарід у власних творах, які стали гідними подиву в усїх культурних народів і здобули признанє найбільших учених світа. Дітям оповідали чудні казки. Історичними переказами повними щирої любови до рідної землї і свойого народу, защіплювали вони привязанє до всього, що своє і гарне. Свій житєвий досьвід висловлювали в коротеньких жартобливих або поважних сумних або веселих, а все дотепних і розумних приповідках, поговірках, примівках і пословицях. З таких приповідок довідуємо ся про характер і сьвітогляд нашого народу в давнинї, про се, що український народ уважав добрим, а що злим, що шанував і поважав, а що висмівав, де бачив правду і справедливість, а в чім брехню і кривду.

Світову славу здобули собі піснї нашого народу. Найбільші вчені на світї, найріжнороднїйші народи: Поляки, Москалї, Нїмцї, Французи й инші признали наші піснї одними з найкрасших на світї. Українські піснї відзначають ся великою музикальностию. Коли слухати нашу пїсню, стає перед нашими очима як живе

або мальоване все, про що співаєть ся у ній. Велика ніжність наших народних пісень, щире чутє, вилите в них, надзвичайна мельодія — все те складаєть ся на велику поетичність наших пісень. Нерідко пісня робить на нашу душу дуже сильне вражінє. Нерідко буває, що як хто гарно з чутєм заспіває сумну пісню витискає сльози з наших очий, а весела пісня так і підносить наші ноги до танцю.

Зі сказаного видно, як надавала ся наша **гарна, гнучка, милозвучна, поетична і богата мова**, до виспіваня найріжнороднійших, пісень, від найвеселійших ших до найсумнійших, від найбільше жартобливих до найповажнійших. Склали такі пісні й инші твори, що переходять з уст до уст серед народу, з одного поколїня до другого, ріжні українські стани, верстви: хлїбороби, дружинники княжих часів, лицарі козацької доби, чумаки, невільники, письменні і неписьменні, дяки, вихованцї київської Академії й инших шкіл, кріпаки і бурлаки, панщизняники і пани. Одним словом всї українські стани та верстви всїх часів брали в сїм участь.

Заки Українцї прийняли Христіянство, довго перед тим співали всїлякі піснї в ріжних порах року: колядували, веснянки, русалні піснї, весїльні, похоронні і господарські. Крім того оповідали собі наші поганські предки ріжні казки, мали оповіданя про своїх поганських богів, байки, загадки, приповідки, закликаня і т. д. При принятю Христіянства зача-

ло духовенство викорінювати все то, що заносило поганство. Тому народні твори з поганських часів підпали сильним змінам або й забували ся. Нові історичні події, зміна житя зроджувала нові твори; преріжні історичні перекази, пісні про Володимира Великого, про княжі усобиці, про татарські і пізнійші турецькі напади, про козацьких лицарів, про Гайдамаччину, про опришків. про панщину, про кріпацтво, про бранку, словом все, що живо зворушувало народну душу.

5. В нашій устній словесности та в літературі замкнене богацтво української мови. Літературна мова. Шевченко рішив раз на все її долю.

Збір таких творів в українській мові, про які була щойно бесіда, називаємо українською устною словесностию. Хто зложив сї твори, приміром безліч коломийок, таких людий по найбільшій части не вміємо назвати. Инакше мається ся річ з писаними творами. Знаємо, що Шевченко написав велику поему „Гайдамаки", що Гр. Квітка є автором повісти „Маруся", що „Наталка Полтавка" се твір Ів. Котляревського. Збір усіх писаних творів українського народу, передівсім збір так званої красної літератури (белєтристики) отже поезій, драматичних творів і таких прозових творів, як оповіданя, повісти, байки, називаємо письменством, або з латинська „літературою". З устної словесности та з літератури можемо пізнати всю красу та ціле богацтво української мови. Наша устна словесність і література се най-

більший скарб українського народу. Висловив в них наш нарід усї свої радощі і горе, всї свої невдачі і здобутки, всї почуваня, змаганя, полишив вічний памятник свойого світогляду на стан просьвіти в ріжних часах історичного житя.

Як у всїх просьвічених народів, так і в нас мова писаних книжок ріжнить ся в дечім від щоденної мови, бо звичайна щоденна мова вічно розвиваєть ся і зміняєть ся, а писана мова приймаєть ся одна для цілого народу і так добираєть ся, щоби її розуміли у всїх закутинах українських земель, хоч в її говорах є найріжнороднїйші відміни та відклоненя від лїтературної мови.

В щоденній мові мусять бути ріжниці. Наш нарід розкинений на дуже широких просторах. Мова се нїщо инше тільки висловлюванє наших думок звуками. Як люди жиють близько себе, висловлюють свої думки однаково. Чим дальше віддалені люди, тим більші ріжниці повстають у висловлюваню таких думок. Так знаємо, що Лемки дещо відмінно говорять від Гуцулів і від Подолян, що на російськім пограничу галицький і російський Українець говорять однаково, а вже трохи инакше Українець з околиць Харкова. Менші відміни у мові називаємо говорами (говір лемківський, бой-

ківський, гуцульський і т. д.), а більші відміни — нарічами.

Живу українську мову ввів в українську літературу щойно при самім кінци XVIII. віку Іван Котляревський з Полтави. Перед тим друковано в нас книжки штучною мовою, зложеною з церковно-славянських і українських слів. Слідами Котляревського пійшов харківський гурток письменників з Гр. Квіткою на переді. Ґеніяльний наш кобзар Шевченко доказав придатність української мови до поетичних перлин всесьвітного значіня. Він увів українську мову в ряд тих мов, що видали найбільших ґеніїв на поли літератури.

Своїми поезіями виховав Шевченко цілу українську інтеліґенцію з її змаганями й ідеалами, отже сотворив з нас новочасну націю. Своє слово поставив Шевченко на сторожі коло національних прав українського народу на самостійне, культурне та політичне житє. Від часів Шевченка розвинула ся наша література високо, яку на російській Україні так і в галицькій, де ввів народну мову в книжки Маркіян Шашкевич, а також в буковинській, де нову добу української літератури розпочав Юрій Федькович.

До вироблення української мови на літературну причинили ся пізнійше дуже богато: Панько Куліш, Панас Мирний, Іван Левицький, Степан Руданський, Борис Грінченко, Олександер Кониський, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Іван Франко й богато инших письменників. В українській мові маємо найріжно-

роднійші часописи та фахові підручники. Українська мова є в галицькій і буковинській Україні викладовою в народних і середних школах і в університетах. Вкінци українська мова має там в урядах після закона рівні права з другими мовами.

6. Науковий світ про українську мову. ..

Так здобуває тепер українська мова се признанє, яке мала вже пятьсот літ тому і яке визначив їй науковий світ. Ще в XIV. столїтю підбили Литовці Українців оружною силою, а Українці Литовців культурою. До часів Жигмонта Августа була українська мова мовою урядових грамот і законодатних книг. Української мови вживали на дворах польських королів. Українська мова була урядовою у зносинах з Туреччиною і Молдавією (Румунією).

Великі учені признали красу та самостійність нашої мови. Польський ученик Бандтке уважав українську мову найкрасшою між усіми славянськими. Найбільший поет Міцкевич казав, що українська мова красша від московської і білоруської. Польський учений Мацейовської назвав нашу мову більше гармонійною від чеської, а другий учений Раковецький жалував, що наша мова не стала пануючою у цілій Росії. Навіть московський письменник Даль-Луганський признав нашій мові першенство перед московською мовою, як народною так і літературною.

Найбільші славісти, значить, такі вчені, що досліджують ріжні славянські мови, й Пе-

тербурська Академія Наук признали українську мову самостійною, окремою від московської. Є між сими вченими представники ріжних славянських народів. Ось кілька імен таких учених, щоби не наводити богато: Шляйхер, Мікльосіч, Шафарик, Копітар, Шахматов і богато инших. Навіть самі московські вчені доказали, що вже з часів пакованя синів Ярослава Мудрого маємо письменні сьвідоцтва, що вже тоді українська мова була цілком відмінна від московської. І від тоді ще більше віддалила ся від себе московська й українська мова, а нині без попередного виученя не порозуміє Українець Москаля, а Москаль Українця.

Зрештою був час, що й Поляки не признавали нашого народу осібним народом, а про нашу мову твердили, що се повітовщина польської мови. Минуло кількадесять літ і тепер вже тільки деякі оголомшені шовінізмом Москалі важать ся відмовляти нашій мові прав до школи, письменства й науки. Такі Москалі раді би злити нас зі своїм народом.

7. Шануймо нашу рідну мову.

Доля нашої мови спочиває у наших руках. „Як си постелиш, так і виспиш ся" — говорить народна приповідка. Дорогу показали нам Румуни, що в XIX. віці вичистили свою мову з не-румунських слів, і Чехи, що всі чужі слова заступили своїми. Норвежцям, яких усього вісім міліонів дораджували Німці (таксамо як нам Москалі, звані по вченому також Великоросами) не розвивати своєї норвежської мови,

а взяти готову німецку. Наша мова красша від вашої — говорили Німці до Норвежців — а що більше, в нас велика й красна література. Але Норвежці доложили всіх заходів, щоби в рідній мові розвинути як найгарнійшу літературу. І нині твори норвежської літератури можуть гідно стати поруч найкрасших творів німецької літератури.

. Шевченко є дуже гарним доказом, що наші найтонші почуваня, що все, що найдорозше нашій души, що думки скриті в глибинах нашого серця, можемо найгарнійше висловити тільки в рідній мові. Хоч Шевченко знав добре не тільки українську, але й московську мову, його поезіями, котрі писав в українській мові, любуєть ся цілий світ, величає їх і перекладає на ріжні мови, а в піснях Шевченка, котрі він писав по московськи, нема вже сеї краси та сили, що в тих славних його творах в українській мові.

Московські вчені доказали, що Українець Микола Гоголь став що правда знаменитим письменником і в московській мові, але він думав по українськи й українську думку вбирав в московську одіж.

Оден мудрець сказав такі слова: „поневолений нарід, що хоронить свою мову, держить ключ від своєї вязниці у своїх руках". Не забувати нам се. Через рідну мову станули ми на ноги, ввійшли в сїмю просьвічених европейських народів. Пійдемо тим скорше і певнійше вперед, чим більше Українців все та всюди устно та письменно, дома й поза домом, в су-

дї, в уряді, перед рівними собі і перед висшими буде вживати своєї рідної української мови. Є се прикмета рабського, панського льокая, а не свобідного горожанина закидати в рідній мові всякими чужиси словами та зворотами. Культурний чоловік буде також усе говорити гладко та делікатно. Щоби добре знати рідну мову, треба її вчити ся від малку до гробу, в школї і поза школою, з книжок і від людий. Хто знає, що треба, та вміє пошанувати свого батька і матїр, той розуміє, яку пошану повинен він віддати рідній мові.

Без мови нема розуму, без рідної мови нема власної лїтератури і культури, без власної лїтератури і культури нема народу.

ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ.

Воликі і просторі сї землї де живе український нарід, велика наша Украïна. Простягаєть ся вона від Карпат аж по Кавказ здовж на 1,000 кільометрів, а в ширину на 6,000 кільометрів

Величина її виносить 850 тисяч квадратових кільометрів то значить о 180 тисяч квадратових кільометрів більша нїж цїла австро-угорська монархія, а 11 разів така велика як цїла Галичина (цїла Галичина східна і західна має 78 тисяч квадратових кільометрів).

Колись давно творили сї землї одну велику самостїйну українську державу, а нинї належить вона до двох чужих держав Австро-Угорщини і Росії. Значна, богато більша часть української землї належить до Росії, а менша до Австро-Угорщини. Тай українського народу на російській Україні живе понад 30 мілїонів, а в Австро-Угорщинї понад 4 мілїони.

Сусїдує Украïна на півночи з Білорусами, Поляками та Москалями, а на сходї з Калмуками, на полудне з Черкесами і Татарами, а на заходї з Румунами та Мадярами.

ЗЕМЛЇ І МІСТА.

Російська Украïна дїлить ся на такі землї, або провінції: Правобережна і Лївобережна

Україна, Запороже, Чорноморе, Степова Україна, Слобожанщина, Холмщина, Кубанщина, Волинь і Поділє.

Австрійська Україна ділить ся на Галичину (східну) і Буковину. В Угорщині за Карпатами Угорська Русь.

Важнїйші міста на Україні такі:

На російській Україні: Київ, найбільше, найстарше і найславнїйше місто, столиця цілої України, від найдавнїйших часів, Полтава, Харків, Чернигів, Переяслав Одеса, Володимир Волинський, Каменець Подільський та инші.

В австрійській Україні: Львів, столиця Галичини, а крім нього в Галичині: Станиславів, Перемишль, Коломия, Тернопіль, Галич і инші. На Буковині Чернівці.

На угорській Україні: Унґвар Сигот.

Українська земля по найбільшій части рівна, бо творить легко погорблені височини. Тілько на заході є високі гори Карпати, а на полудневім сході стрімкі гори Кавказ.

ГОРИ.

Карпати довгі на 1,300 кільом. і тягнуть ся дугою від Дунаю недалеко Відня аж до границь Румунії і Сербії, знова до Дунаю. Ділять ся на три головні части. Українська часть Карпат се середуща, а зветь ся вона Східними або Лісистими Карпатами. Східні (Лісисті Карпати) ділимо на 4 части: 1) Низький Бескид, 2) Високий Бескид, 3) Ґорґани і 4 Чорногору. Найвисший верх Чорногори зветь ся Говерля, високий на 2.060 метрів.

Підкарпате або Підгіре се бічні пасма Ка-

рпат, простягають ся вони здовж Карпат від Перемишля до Коломиї

Кримські гори на Кримі над Чорним Морем довгі на 150 кільом., а широкі на 35 кільом. Найвисший хребет Яйла, а в нім найвисші шпилї: Чатирдат і Романкош (1500 метрів).

ВИСОЧИНИ.

Земля, що лежить висше як 200 метрів над верхнею моря, зветь ся височиною. На Україні розпростерла ся широка Чорноморська височина, яка ділить ся в західній части на: 1) Поділє, 2) Розточе, 3) Волинську та 4) Правобічну височину а у східній части на: 1) Лївобічну височину і 2) Донецький кряж.

Поділє від ріки Верещиці, Дністра аж до Буга, високе на 460 метрів, Верхню творить родючий чорний чорнозем. Лїсів мало, крім околиці Рогатина. Серед Поділя, скалисті гори Товтри або Медобори, що стоять від Бродів до Каменця Подільського. На півночи Гологори й Вороняки. Ріки вижолобили собі глубокі, круті долини, що звуть ся ярами та балками. Продовженем Поділя є покутсько-бесарабська височина між ріками Дністром і Прутом.

Розточе лежить між Сяном і Бугом. Се невисоке (до 400 метр.) й лїсисте узгірє.

Волинь, між ріками Бугом, Тетеревом, Припетю та Богом, се лїсисті плоскі горби. Земля на полудне чорноземна, на півночи піскована.

Правобічна височина поміж Тетеревом, Дніпром і Богом вкрита родючим чорноземом. Правими берегами Дністра скрізь невеличкі горбки.

Лївобічна височина сягає від Дністра до Донця. Земля чорноземна, а декуди піскована.

Донецький кряж південного берега ріки Донця се плоске узгірє.

НИЗОВИНИ.

Низовиною зветь ся земля, що не підносить ся понад поверхнею моря висше як 300 метрів. Таких низовин є на Україні чотири:

1) Підлїсє від вододілу Буга та Припети до Росточа. Верхня Підлїся дуже рівна з ріками та лїсами. Почва піскована.

2) Полїсє понад Припетю, вкрите пісками та багнами. Великі торфовища вкриті сосновим лїсом.

3)Лївобічна низина по лївім березї Дністра аж до порогів. Є тут піски й чорнозем, і мочари та степи.

4) Чорноморська низина від Чорного моря до устя Дону. Се степи вкриті могилами.

РІКИ.

Українські ріки вливають ся до Чорного Моря і до моря Балтійського.

Найбільша ріка се Днїпро, оспіваний у наших піснях. З ним вяжуть ся всї важнїйші події історичного житя України. Над Днїпром лежить Київ, столиця колишньої української держави, над Днїпром зросло козацтво зі своєю самоуправною державо-републикою Запорожем. Довгий він на 2,100 кільометрів. Впливає Днїпро з Білоруси в Смоленщинї. Коло Києва він широкий вже 850 метрів. В долїшнім бігу за Катеринославом аж до Александровська висту-

пають Дніпрові пороги. Є їх 12. Найбільший ненаситець або Дід. Низше порогів на Дніпрі находять ся численні острови. На сих островах була в ріжних часах столиця Запорожа: Січ. Добігаючи до Чорного моря зливаеться з рікою Богом у великий лиман. До Дніпра впадає богато менших рік, як Березина, Припеть, Стугна, Рось, Десна, Сула, Ворскла.

Друга по величині ріка се Дністер. Випливає у Високім Бескиді. Спершу се ріка гірська, а коло Нижнева виходить в подільський яр. Довгий він на 1,300 кільометрів. До Дністра впадають з правого боку самбірська Бистриця і Стрвяж, а з лівого: Верещиця, Гнила і Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, Смотрич, Ушиця, Мурахва і Ягорлик.

Крім сих двох найбільших важнійші ще отсї: Дон у Слобідській Україні, Бог на Поділю, Кубань з Кавказу, Прут, що випливає з Говерлї, Серет на Буковинї. Всї ті ріки впадають до Чорного моря.

До балтійського моря вливають ся через Вислу з Карпат: Попрад, Вислока, Сян, а з Росточа та Підкарпатя: Вишня, Скло, Вепр, Буг, Полтава і инші.

Як бачимо, земля наша велика і простора. Та вона й богата. Українська земля найкрасша і найбільше урожайна в цілій Европі, яка родить всякі збіжа; на Україні є ліси великі, а в них звіря й птиці всякої богато. Крім того українські землї мають також богато природних скарбів. Із землї добувають сіль в Галичинї на Підкарпатю та над Чорним Морем, нафту і зем-

ний віск у східній Галичині та під Кавказом; зелїзо коло Катеринослава і на Волині, а камінний вуголь над Доном, в Катеринославщині та на Покутю. Богата українська земля. На жаль, з тих богацтв користають більше чужинці ніж український нарід. Чужинці на українських землях богатїють, а ми бідуємо... Та чейже з просвітою прийдемо до сього, що заберемо в свої руки й самі будемо з них користати.

ХАРАКТЕР УКРАЇНЦЯ, ПОЛЯКА І МОСКАЛЯ

Українці, Поляки і Москалі ріжнять ся між собою не тілько мовою, але також цілим рядом инших прикмет. Воно може навіть видаватись дивним, бож сі три народи славянські, а прецінь ріжниці в усім тім, що складає характер кождого з тих народів, такі великі, що колиб навіть зілляти мову в одну, то й тогди учені бачилиб ріжницю між сими трома народами дуже велику.

Інтересним буде довідатись читачам, в чім власне сі ріжниці і ми подамо їх коротко на підставі наукових дослідів професора Володимира Антоновича.

БУДОВА ГОЛОВИ.

Чашка Українця бачена з гори має форму яйця, зверненою тоншим кінцем вперед.

Чашка Москаля округла.

В Поляка чашка довша як в Українця.

Що до ширини, то чашка Українця і Поляка однакові, а в Москаля вузша.

Що до висоти, то чашка Поляка найдовша, Українця коротша, а Москаля найкоротша.

Так показує середний обрахунок, бо звісно, що поодинокі виймки можуть бути тут і там.

НОГИ — ШКІРА.

В Поляків ноги богато довші як кадовб, в Москалів коротші як кадовб, а в Українців ноги і кадовб рівні.

Дальше шкіра в Поляка найбілійша, через се на лици в него видно виразьні живі румянції.

В Українця шкіра найтемнійша, через що він чорнявий, без румянця.

В Москаля шкіра пухка, неелястична, краски бурої і румянець закриває ціле лице.

ВРАЗЛИВІСТЬ (ЧУЛІСТЬ).

Від міри вразливости, від того, як народ скоро переймає ся тим, що діє ся кругом него, залежить характер народу, його стан політичний і його здатність до розвитку. Що до сього, то:

Москаль флеґматик (повільний), мало вразливий на се, що кругом него діє ся.

Поляк має вразливість дуже велику; він санґвінік — палкий, поривчий.

Українець, се тип мелянхоліка (задумчивого).

ЗВИЧАЇ. ПОВЕДЕНЄ.

На малій вразливости, (чулости) Москаля основуєсь його прямота, отвертість і простацтво. Він думає, що всі люди так як він, повинні бути необразливі.

І отсей брак чутя показує ся в Москалів простацтвом.

В Поляків вразливість велика і через те ко-

ждий Поляк навіть без лихої думки силуєсь показати себе кращим, ніж він є і хоче звернути на себе увагу всіх.

Українець повільний що до приниманя вражіня. Він не вміє сейчас відповісти на вражінє, але відповість за день, за тиждень. Тимто в характері Українця являє ся смирність, гумор і нещирість. Гумор через те, що Українець хоче спинити, відіпхнути від себе прикрість, через те в прикрости знаходить щонебудь смішне і тим чином хоч трохи зменшує недобре вражінє.

(Тут кілька слів поясненя про те, що таке вражінє. Коли я виджу бідних, слабих, Коли понесу страту в чім, коли мене хтось зганить, або похвалить, коли довідаюсь що справа народна взяла злий, або добрий оборот, то все те мене вражає, я те все відчуваю і відповідаю на те — себто показую себе чи то веселим, чи сумним, чи зажуреним, чи зневіреним, чи повним віри і охоти до житя. Се почутє, ся вразливість зве ся вражінє).

ЧЕСНОТИ, ЦЕРЕМОНІЇ І ЛАЙКИ.

В Москаля мало чемности. Він на таке не тратить часу, не звертає на других увагу, але пильнує власних інтересів. В його нервах нема чутя для чемности. Вся чемність Москаля обявляє ся хиба в хваленю сили, практичности й власти.

Поляк знов з чемности понижає навіть себе. Звісне є в Поляків поздоровлене „падам до нуґ, цалуєв рончкі.

Українець виявляє помірну чемність, тай то

передовсім до людий близших і родини.

Що до лайок, то Москаль стоїть горою. Лайок в него сила силенна, а всї простацькі і безличні.

Поляк навіть в лайці не забуває повеличати себе самого.

Українець також уживає деколи поганих слів, але найзвичайнійша в него лайка мітольоґічна — чорт, трястя, перун, та бажане всього лихого.

РОДИНА.

В родині Москаля неограничену власть має голова родини — большак. Його воля закон. Другі члени родини не мають волї і не можуть ділати як самі хочуть і розуміють. Через се найбільше терпить жіноцтво, для якого Москаль має мало зглядів.

В Поляків від самого початку чоловік і жінка хочуть пишати ся і величати ся і тому зараз починає ся люта незгода. Вкінци чоловік, або жінка бере верх і верховодить над усім. Від дітий вимагає ся абсолютного послуху.

В Українця богато чулости, тому богато причин до сварок. Та ту не ходить о верховодство, як в Поляків, а сварки бувають через незначні нераз справи. Та Українець знає, що сварка гріх, тому женячи сина вже наперед готує йому хату. Також в відношеню до дітий є богато поблажливости. Родичі бачать нераз, що діти беруть що крадьком і несуть на вечерниці, та удають, що не бачать.

ПРИЯЗНЬ І ВОРОЖНЕЧА.

Москаль зриває приязнь найчастїйше через причини практичної натури. Ворожнеча приходить до крайної лютости.

Поляки в приязни більше сталі; а хоч в них тягне ся довго, не доходить до лютости.

Українцї дуже поволи заводять дружбу і не доводять її до сердечности. Ворожнеча не буває люта, але тягне ся дуже довго.

В бійцї Москаль хоче противникови задати як найбільше болю, „заехать в ухо, розможжіть" В Москаля буває бійка нелюдська, люта.

Прикметою бійки в Поляків є зручність. Цїла вага полягає на тім, щоби противника вдарити, а самому втїчи. В них борба ведеть ся з відпочинком.

Українець в бійцї не так дбає, щоби задати болю, як більше, щоби понизити противника. Противники довго водять ся за груди (за барки) і се вже вважає ся за велику образу.

СПІЛКИ І ТОВАРИСТВА.

Спілки й стоваришеня є в Українцїв й Москалїв, але нема їх в Поляків.

В Українцїв спілки рибацькі, чумацькі, чабанські і др. відзначають ся тим, що складають ся з невеликого числа членів і всї члени рівні. Старший, передовий в спілцї передує і провадить дїло за згодою всїх, будучи спритнїйшим, але користь має однакову. Свій уряд старшого, чи отамана сповняє за пошану від других.

Стоваришень в Поляків нема, се не лежить в їх характері.

В Москалів „большак" сам за всїх годить ся і сам порядкує, та й користи бере найбільші. Від роботи однак і сам не відхиляє ся.

ПОЛЇТИЧНІ ІДЕАЛИ.

Дуже ярко видно ріжницю характерів в полїтичних ідеалах згаданих трех народів. до яких вони стремлять, або бажають

Москаль вміє лише слухати начальства і то без нїяких застережень. Він не тілько не противить ся проти такого послуху, коли його від Москаля жадають, але уважає се за конечність.

Ідеал Українця инший, а се воля, правда, громадська рівноправність. Се видно зі староданого віча, з козацької ради на Запорожу, де завсїгди члени мали повну волю і рівноправність, де всї були однаково рівні.

Зате Поляки, се прихильники аристократизму і цїла їх суспільність аристократична — панська. Їх вічним змаганєм є панувати над другими.

ВІРА.

Гляньмо тепер, як сї три народи відносять ся до віри.

Віра Українця лежить в його серци. Він мало уваги звертає на обряди. Він люблячи всїм серцем свою віру, поважає також віру других. То оден Бог в него і в мене, каже він.

Поляк відзначає ся релїґійною нетерпимостию до иншої віри, ненавидить її. Він в імя віри готовий жорстоко гнобити другого, що з ним незгідний.

В Москалїв менше значінє має віра, а зате на першім місци стоїть обряд, мертва буква, параґраф. Згадати хочби раскольників (секта в Росії) і їх спори про те, чи казати: „Господи помилуй", чи „О, Господи помилуй"", спір про ріжні Аллилуя, або про те, чи писати Ісус, чи Иисус, як в мові грецькій. Підчас спору, за слово „Ісус" сторона, що взяла верх, спалила на стосї попа сторони противної.

Москаль, як і Поляк відзначає ся релїґійною нетерпимостию.

ОРНАМЕНТИ (ПРИКРАСА).

Також в прикрасах сих трох народів є велика ріжниця.

Поляки любують ся в яскравих кольорах, але уважають, щоби не було тих кольорів за богато та щоби одного було богато. Візьмім для приміру краківське народне убранє, де єднають ся краски червона і сина. —Крім сього в Поляків є великий нахил до прибираня ся усякими металевими цяцьками, як бляшки, цьвяшки, перстенї, ланцюшки, і др., а все на те, щоби похвалити ся, звернути на себе увагу.

У Москалїв таксамо бачимо величезний нахил до пестроти, однак Москаль не вдоволяє ся двома барвами, як Поляк, — він чіпає на себе 8 — 10 кольорів, щоби аж горіло. Се видно на убранях, на будовах церков (на церков св. Василія в Москві і глянути не можна, щоби від барв не зарізало в очах).

Українська орнаментика має невелику скількість прикрас і вони все відзначають ся великою мірностию кольорів.

А тепер, в який спосіб роблять прикраси?

Українці в своїх прикрасах вибирають або форми ґеометричні (колеса, квадрати, пятикутники, шестикутники і т. д.), або рослини. З рослин Українці уживають тільки їх части, як — листок, квітка, галузка, а ніколи ціла рослина.

Москалі знов люблять прикраси зі світа звіринного — головки, лапки і т. д. Як же прикрашують щонебудь рослинами, то все цілими — вазон з деревом, корч.

ТАНЦЇ.

Не можна проминути танців, бо кождий танець має початок або военний, або релігійний. Звісно, що Індіяни мали танець военний, а також похоронний. Давно танців уживано при богослуженях і тому один німецький письменник каже, що люди давно молили ся ногами.

Польський народний танець — мазур — має военний початок (атак кавалєрії); таксамо краковяк (партизанська війна). Польонес представляє релігійну церемонію.

Московські народні танці „бичок" та „камаринський", се властиво не танці, але всякі викрутаси, як кому завгодно („нраву моєму не пропянствуй" — забаганці моїй не перешкаджай).

Українські танці — коломийка, метелиця, горлиця, мають всі любовний підклад.

СМАК ДО НАУКИ.

І смаком до науки відріжняють ся ті народи.

Москалї виказують найбільше дару до наук натуральних і технїчних.

Поляки мають нахил до фільозофії й історії, які займають три чверти їх лїтератури.

Українцї відзначають ся великою пристрастию до наук гуманїтарних, як — право, історія культури, лїтература, полїтична економія і другі.

Українець уважає за гарне і добре все, що сильне і дуже, а Поляк, що приємне і любе.

Так менше більше представляє проф. Волод. Антонович в своїм творі „Три національні народні типи", природну вдачу кожрого народу, яка становить характер народу. Всї ті відмінні прикмети кождого народу складають ся на його загальне національне обличе, якого нема сили перемінити навіть тогди, як накине ся народови иншу мову.

Додамо хиба, що тих всїх прикмет можна дошукувати ся тільки на народі, що жиє гуртом далеко від чужих впливів. Через змішане ріжних народів затрачують ся сї риси, або переінačують ся.

І зовсїм зрозуміле, що Українець ставши нинї римо - католиком, отже називає себе Поляком, не стане подібний до Поляка нї формою голови, нї ніг, нї душевними прикметами. В него тїло і душа українські, а лише „ойченаш" польський.